

Figuur 1 Brugge in zwart-wit

Amber Gevaert
Bachelorproject: 3B1
Academiejaar: 2025 – 2026
Lesgever: Werner De Wael

Hoe vrij is de
sociaal werker nog?

**HO
GENT**

Inhoudsopgave

Wanneer beleid de werkvloer raakt.....	2
<i>Onderzoeksvraag en deelonderzoeksvragen</i>	<i>3</i>
Achter de schermen van dit onderzoek	4
<i>Geraadpleegde literatuur en bronnen</i>	<i>4</i>
<i>Zoekstrategie</i>	<i>5</i>
<i>Andere onderzoeksmethoden</i>	<i>5</i>
<i>Onderzoekperiode en -context</i>	<i>5</i>
<i>Wat bedoelen we eigenlijk?.....</i>	<i>6</i>
<i>Van beleidsnota tot richtlijn</i>	<i>7</i>
<i>Waar beleid praktijk wordt</i>	<i>9</i>
<i>Uitdaging voor het sociaal werk</i>	<i>12</i>
Conclusie.....	13
Waarop dit artikel steunt.....	14

Wanneer beleid de werkvloer raakt

Tijdens mijn stage bij een lokale overheidsinstantie, binnen een specifieke afdeling gericht op jongvolwassenen, kwam ik voor het eerst echt dichtbij hoe sociaal beleid niet alleen op papier bestaat, maar ook voelbaar is in het dagelijkse leven van jongvolwassenen. De dienst begeleidt jongeren tussen 18 en 25 jaar die financiële hulp nodig hebben, maar al snel merkte ik dat deze hulpverlening verder gaat dan het uitbetalen van een leefloon. Jongvolwassenen vormen bovendien een duidelijke en structureel aanwezige groep binnen de leefloonpopulatie, wat zichtbaar wordt in cijfers over het aantal leefloners per 1.000 inwoners in de leeftijdscategorie 18 tot 24 jaar (*Statistiek Vlaanderen, z.d.*). In gesprekken met jongeren, collega's en tijdens teamoverleg werd zichtbaar hoe beleidskeuzes en de manier waarop zij gecommuniceerd worden, een bepaald invloed hebben op de dagelijkse praktijk van het sociaal werk. Daarbij viel vooral op hoe complex het kan zijn om deze beleidskaders op een begrijpelijke en mensgerichte manier te vertalen naar jongeren.

De afdeling staat jongeren bij op cruciale momenten in hun leven. Naast financiële ondersteuning wordt er ingezet op begeleiding, motivatie en toekomstperspectief. Sociaal werkers proberen een luisterend oor te zijn, jongeren te versterken en hen stap voor stap richting opleiding, werk of zelfstandigheid te begeleiden. Tegelijk werken zij binnen duidelijke beleidskaders, richtlijnen en procedures die steeds strenger en complexer lijken te worden.

Het spanningsveld zit voor mij in de timing. Het GPMI vraagt duidelijk afspraken binnen een korte termijn, terwijl jongeren vaak pas na verloop van tijd durven benoemen wat er echt speelt, zoals mentale problemen die activering bemoeilijken.

(Sociaal werker, persoonlijke communicatie, 2025)

Die maatschappelijke context vormt vandaag een grote uitdaging. Overheidsbeleid op Federaal en Vlaams niveau, onder meer rond leefloon, activering en sanctionering, hebben een directe impact op de werking van lokale overheden. De bijhorende overheidscommunicatie wordt steeds technischer en nadrukkelijker, waardoor de druk op hulpverleners toeneemt. Tijdens mijn stage merkte ik hoeveel frustratie dit kan opleveren: sociaal werkers moeten beleidsbeslissingen correct toelichten en toepassen, ook wanneer dit botst met hun professionele waarden zoals maatwerk, nabijheid en het respecteren van het tempo en de draagkracht van de jongeren. Wanneer jongeren door mentale, sociale of contextuele problemen niet onmiddellijk kunnen voldoen aan beleidsverwachtingen, wordt deze spanning bijzonder zichtbaar. Zeker in een context waarin nieuwe beleidsveranderingen worden aangekondigd die rechtstreeks voelbaar zullen zijn voor jongvolwassenen, komt dit spanningsveld steeds scherper naar voren.

Dit bracht mij bij mijn onderzoeksvraag: **Hoe kunnen sociaal werkers van een lokale overheidsinstantie omgaan met de invloed van overheidscommunicatie van de afgelopen tien jaar in hun hulpverlening aan jongvolwassenen?** Om deze onderzoeksvraag op een gestructureerde manier te beantwoorden, werd het onderzoek opgesplitst in een aantal deelonderzoeksvragen. Deze deelvragen bieden houvast voor zowel het literatuuronderzoek als het praktijkgerichte onderzoek en maken het mogelijk om het spanningsveld tussen beleid en praktijk stapsgewijs te analyseren. In dit onderzoek wordt onderzocht hoe overheidscommunicatie het sociaal werk beïnvloedt, welke impact dit heeft op zowel hulpverleners als jongvolwassenen, en waar binnen een steeds strikter beleidskader ruimte blijft bestaan voor nuance, professionele handelingsruimte en mensgerichte hulpverlening.

Onderzoeksvraag en deelonderzoeksvragen

Dit onderzoek richt zich in eerste instantie op de evolutie van de overheidscommunicatie rond leefloon, activering en sanctionering in de afgelopen tien jaar, zowel op federaal als op Vlaams niveau. Vervolgens wordt onderzocht hoe sociaal werkers van de lokale overheidsinstantie deze overheidscommunicatie ervaren en welke invloed zij waarnemen op hun dagelijkse hulpverleningspraktijk. Daarbij gaat specifieke aandacht uit naar de spanningen die sociaal werkers ervaren tussen beleidsverwachtingen en hun professionele waarden, zoals maatwerk, nabijheid en het respecteren van het tempo en de draagkracht van jongvolwassen cliënten. Daarnaast wordt nagegaan hoe jongvolwassen cliënten zelf de communicatie over rechten, plichten en verwachtingen binnen de dienst ervaren. Tot slot focust het onderzoek op de strategieën die sociaal werkers hanteren om overheidscommunicatie op mensgerichte manier te vertalen binnen hun begeleiding van jongvolwassenen.

Achter de schermen van dit onderzoek

Dit bachelorprojectartikel is opgebouwd vanuit een gecombineerde onderzoeksaanpak, waarin literatuuronderzoek wordt aangevuld met praktijkgericht kwalitatief onderzoek. Het onderzoek werd uitgevoerd tijdens mijn stage op de jongerenafdeling van een openbaar bestuur. Door theoretische inzichten te verbinden met concrete praktijkervaringen werd gestreefd naar een diepgaand, genuanceerd en realistisch beeld van de invloed van overheidscommunicatie op de hulpverlening aan jongvolwassenen.

De keuze voor een gecombineerde methodologie vertrekt vanuit de vaststelling dat overheidscommunicatie en sociaal beleid zich niet beperken tot beleidsdocumenten of richtlijnen, maar dagelijks vorm krijgen in gesprekken, beslissingen en interacties tussen sociaal werkers en cliënten. Door literatuuronderzoek te combineren met observaties en gesprekken binnen een specifieke sociaalwerkcontext, wordt het mogelijk om zowel het beleidsmatige kader als de menselijke gevolgen ervan te analyseren. Deze aanpak sluit aan bij de kern van sociaal werk als praktijkgerichte discipline, waarin theorie en praktijk voortdurend met elkaar in dialoog staan.

Tijdens de stage werd duidelijk dat sociaal werkers binnen de organisatie voortdurend een bemiddelende rol opnemen tussen beleidskaders en de leefwereld van jongvolwassen cliënten. Hoewel het vertalen van beleid tot de kern van het sociaal werk behoort, blijkt deze vertaalslag in de huidige beleidscontext steeds complexer te worden. De manier waarop overheidscommunicatie vorm krijgt, vaak technischer en nadrukkelijker, vergroot de druk op sociaal werkers om beleidsverwachtingen correct over te brengen, terwijl zij tegelijk proberen aan te sluiten bij het tempo, de draagkracht en de noden van jongvolwassenen. Dit onderzoek richt zich daarom niet op de vraag of sociaal werkers binnen Team Jongeren deze rol opnemen, maar hoe zij

omgaan met de toenemende impact van overheidscommunicatie binnen hun dagelijkse hulpverleningspraktijk.

Geraadpleegde literatuur en bronnen

Voor het literatuuronderzoek werd gebruikgemaakt van een diverse mix aan bronnen. Enerzijds werden wetenschappelijke en beleidsmatige bronnen geraadpleegd, waaronder publicaties van Statbel, Statistiek Vlaanderen en de Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten (VVSG). Anderzijds werd gebruik gemaakt van vakinhoudelijke en praktijkgerichte artikels, voornamelijk via Sociaal.net, evenals opineteksten van sociaal werkers. Een belangrijke actor binnen dit onderzoek is het POD Maatschappelijke Integratie, de federale overheidsdienst die verantwoordelijk is voor het beleid rond maatschappelijke integratie en via omzendbrieven richting geeft aan de toepassing van sociaal wetgeving door lokale besturen.

De geraadpleegde literatuur had betrekking op de toenemende druk op openbare besturen en het recht op een menswaardig bestaan, recente beleidswijzigingen rond werkloosheid, leefloon en activeringsmaatregelen, het concept welvaartschauvinisme en de impact daarvan op sociale bescherming, evenals demografische en sociaaleconomische ontwikkelingen bij jongvolwassenen in België. Daarnaast werd aandacht besteed aan het professioneel mandaat en de handelingsruimte van sociaal werkers. Deze bronnen werden geselecteerd omdat ze zowel actueel als relevant zijn voor de onderzochte sociaalwerkcontext en expliciet ingaan op de spanningen tussen beleid, overheidscommunicatie en hulpverlening.

Daarnaast werd uitgebreid gebruikgemaakt van vakinhoudelijke artikels en opiniestukken, voornamelijk via het platform Sociaal.net. Sociaal.net fungeert als een belangrijke brug tussen beleid, praktijk en kritisch sociaal denken. De artikels en bijdragen van sociaal werkers, academici en beleidsanalisten bieden waardevolle inzichten in de

dagelijkse realiteit van openbare besturen, de ervaren knelpunten en de ethische spanningen waarmee sociaal werkers geconfronteerd worden. Door deze bronnen te betrekken, krijgt het onderzoek niet alleen een theoretische, maar ook een uitgesproken praktijkgerichte en normatieve dimensie.

Zoekstrategie

De zoekstrategie vertrok vanuit het opleidingsonderdeel en mijn keuze voor het thema *welvaartschauvinisme*. Tijdens mijn stage werd namelijk herhaaldelijk vastgesteld dat jongvolwassenen binnen de sociale bijstand geconfronteerd worden met maatregelen en voorwaarden die sterk inzetten op individuele verantwoordelijkheid, activering en controle. Deze maatregelen zijn vaak onduidelijk voor jongeren en blijken soms ook complex voor sociaal werkers om correct en mensgericht te communiceren.

Vanuit deze praktijkervaring groeide de motivatie om dit thema verder te onderzoeken en te koppelen aan de invloed van overheidscommunicatie. En dan voornamelijk bij jongeren omdat het de doelgroep is waar ik de afgelopen maanden mee heb samengewerkt. Het is duidelijk dat de communicatie vanuit de overheid vaak onduidelijk is en veel te laat wordt gecommuniceerd.

Door al deze zaken bleef het onderwerp wel in mijn hoofd zitten. En ik krijg het gevoel dat ik iets moest doen rond de onduidelijke communicatie en welke invloed dit heeft op sociaal werkers. Omdat ik merk op mijn stageplek dat er een frustrerend gevoel onstond door alle mogelijke veranderingen.

Dus toen begon ik zoektermen zoals openbaar bestuur, overheidscommunicatie, leefloon, jongeren, sociale bijstand, welvaartschauvinisme te combineren met elkaar en deze in de databanken zoals google Scholar, relevante beleidswebsites en

hogeschoolbibliotheek. De focus lag op bronnen vanuit de afgelopen tien jaar.

Andere onderzoeksmethoden

De primaire onderzoeksmethode binnen dit praktijkonderzoek bestond uit systematische observaties gedurende de stageperiode. Deze observaties werden aangevuld met informele en semigestructureerde gesprekken met medewerkers van de jongerenafdeling, die hielpen om waargenomen situaties te contextualiseren en te verdiepen. De focus lag op het begrijpen van ervaringen, betekenissen en interpretaties zoals die zich in de dagelijkse praktijk manifesteerden.

Onderzoekperiode en -context

Het praktijkonderzoek vond plaats tijdens mijn stage bij een lokale overheidsinstantie in de periode van oktober tot januari van het academiejaar 2025–2026. Tijdens deze maanden werden doorlopend observaties genoteerd, reflecties gemaakt en gesprekken gevoerd met sociaal werkers binnen het team.

Deze onderzoeksperiode werd gekenmerkt door ingrijpende beleidswijzigingen die een directe impact hadden op de werking van de organisatie. De implementatie van deze beleidsmaatregelen verliep niet steeds transparant, waardoor informatie vaak gefragmenteerd of laattijdig beschikbaar was voor de hulpverleners. Hierdoor bevonden medewerkers zich regelmatig in een positie van onzekerheid ten aanzien van externe verwachtingen en interne richtlijnen.

Door de dagelijkse praktijk van nabij te volgen, werd zichtbaar hoe beleid niet louter als een vaststaand kader functioneert, maar als een dynamisch en voortdurend onderhandelingsproces. De observaties in dit onderzoek weerspiegelen dan ook een persoonlijke en contextgebonden interpretatie van hoe sociaal werkers deze

beleidsontwikkelingen en bijhorende communicatie ervaren en trachten te integreren in hun hulpverlening aan jongvolwassenen.

Deze langdurige en contextgebonden benadering draagt bij aan de diepgang en de betrouwbaarheid van de bevindingen, doordat evoluties, spanningen en terugkerende patronen over meerdere maanden kon worden waargenomen.

Onderzoek

Wat bedoelen we eigenlijk?

De afgelopen tien jaar is overheidscommunicatie binnen het sociaal beleid merkbaar strenger, technischer en controlerender geworden. Beleidsmaatregelen rond activering, sanctionering en conditionaliteit leggen steeds meer nadruk op individuele verantwoordelijkheid en meetbare resultaten. Deze evolutie heeft niet alleen organisatorische gevolgen, maar beïnvloedt rechtstreeks de relatie tussen sociaal werker en cliënt. Sociaal werkers worden steeds vaker het uitvoerende en communicerende gezicht van beleidskeuzes die cliënten ervaren als dwingend of sanctionerend, wat de vertrouwensrelatie onder druk zet (Stevens, 2023; Sociaal.net, z.d.).

Voor jongvolwassenen kan deze manier van communiceren leiden tot wantrouwen tegenover hulpverlening, verhoogde stress en gevoelens van uitsluiting (Nams, 2025). Wanneer rechten sterk gekoppeld worden aan voorwaarden en controle, verschuift de hulpverleningsrelatie van ondersteuning naar opvolging en beoordeling, wat de gelijkwaardigheid tussen sociaal werker en cliënt aantast.

De focus op de afgelopen tien jaar is bewust gekozen. Vanaf 2014–2015 is binnen het Belgisch sociaal beleid een duidelijke intensivering zichtbaar van het activeringsdiscours, onder meer door de verdere verankering van het Geïndividualiseerd Project voor Maatschappelijke Integratie (GPMI) en de nadruk op wederzijdse rechten en plichten. Sociale bijstand wordt sindsdien steeds explicieter gecommuniceerd als een tijdelijk instrument gericht op activering en zelfredzaamheid, eerder dan als een onvoorwaardelijk sociaal recht (POD Maatschappelijke Integratie, z.d.; Stevens, 2023). Deze beleidsmatige verschuiving werkt structureel door in de hulpverleningspraktijk en in de leefwereld van jongvolwassenen.

Van beleidsnota tot richtlijn

Om de impact van overheidscommunicatie op de praktijk van de openbare instantie te begrijpen, is het noodzakelijk enkele kernbegrippen te verduidelijken. Deze begripsverheldering toont hoe beleid, taal en praktijk met elkaar verweven zijn in de dagelijkse hulpverlening.

Het **Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn (OCMW)** heeft als opdracht het waarborgen van het recht op een is een lokale overheidsdienst die instaat voor het waarborgen van het recht op een **menswaardig bestaan**. Dit grondrecht, verankerd in de Organieke wet van 8 juli 1976 betreffende de OCMW-wet en vormt het normatieve kader waarbinnen sociaal werkers handelen. Het recht op maatschappelijke dienstverlening omvat niet enkel financiële steun, maar ook begeleiding, ondersteuning en maatregelen die maatschappelijke participatie bevorderen (Belgisch Staatsblad, 1976).

In de praktijk signaleren sociaal werkers echter dat dit recht steeds meer onder druk komt te staan door frequente beleidswijzigingen, toenemende voorwaarden en beperkte middelen. Sociaal werkers ervaren vaker spanningen tussen hun wettelijke opdracht en de menselijke noden van cliënten, in het bijzonder bij jongvolwassenen. Een illustratief voorbeeld hiervan betreft dakloze jongvolwassenen met een leefloon, van wie verwacht wordt dat zij kunnen aantonen dat zij gedurende een week minstens vijf dagen verblijven binnen het grondgebied van de gemeente waar zij hun leefloon ontvangen. Wanneer zij hier herhaaldelijk niet aan kunnen voldoen, bijvoorbeeld door het gebruik van nachtopvang buiten de gemeente, tijdelijke opvang bij vrienden of het ontbreken van toegankelijke slaappleatsen, kan dit leiden tot waarschuwingen of sancties. Dit plaatst sociaal werkers voor ethische spanningen, aangezien zij enerzijds beleidsvoorwaarden moeten toepassen en anderzijds geconfronteerd worden met de

realiteit van dakloosheid, waarin stabiliteit en keuzevrijheid vaak ontbreken (Praktijkervaring 2025).

Organisatiestructuur en Doelgroep

De onderzochte lokale overheidsinstantie is verantwoordelijk voor de uitvoering van maatschappelijke dienstverlening binnen de lokale stedelijke context. Binnen deze organisatie richt de specifieke afdeling zich op jongvolwassenen tussen de 18 en 25 jaar die een beroep doen op sociale bijstand. De werking van dit team combineert financiële ondersteuning, zoals leefloon, met intensieve begeleiding rond activering, opleiding, tewerkstelling en maatschappelijke participatie (Brugge, z.d.).

De focus op jongeren brengt specifieke uitdagingen met zich mee, aangezien deze doelgroep vaker geconfronteerd wordt met onzekerheden op vlak van inkomen, huisvesting en opleiding, en tegelijk onderworpen is aan strikte activeringsverwachtingen.

Leefloon en GPMI

Het **leefloon** is een vorm van financiële bijstand voor personen die onvoldoende bestaansmiddelen hebben en geen recht (meer) hebben op andere sociale uitkeringen. Het recht op leefloon is vastgelegd in de wet van 26 mei 2002 betreffende het recht op maatschappelijke integratie. Voor jongvolwassenen is het leefloon gekoppeld aan een Geïndividualiseerd Project voor Maatschappelijke Integratie (GPMI)

Het GPMI is een overeenkomst tussen de instantie en de leefloongerechtigde waarin afspraken worden vastgelegd over stappen richting maatschappelijke integratie, zoals opleiding, werk of begeleiding. Hoewel het GPMI bedoeld is als ondersteunend instrument, signaleren sociaal werkers dat het in de praktijk vaak wordt ervaren als een controle- en evaluatiemechanisme, zeker wanneer het sterk gekoppeld wordt aan sanctionerende voorwaarden

(Geïndividualiseerd Project Voor Maatschappelijke Integratie (GPMI) | POD Maatschappelijke Integratie, z.d.-b)

POD Maatschappelijke Integratie en omzendbrieven

De POD Maatschappelijke Integratie (POD MI) is een federale overheidsdienst die bevoegd is voor het beleid rond maatschappelijke integratie, waaronder het leefloon en maatschappelijke dienstverlening (*POD Maatschappelijke Integratie, z.d.*).

Omzendbrieven hebben geen wetgevende kracht, maar zijn in de praktijk sterk richtinggevend. Ze beïnvloeden rechtstreeks hoe sociaal werkers beslissingen nemen, dossiers opvolgen en cliënten informeren. Wanneer deze omzendbrieven laattijdig of onduidelijk gecommuniceerd worden, ontstaat er onzekerheid in de uitvoering en komt de rechtszekerheid van cliënten onder druk te staan (*Omzendbrieven Vlaamse Regering, z.d.*).

Van beleidsnota tot richtlijn

De term “van beleidsnota tot richtlijn” verwijst naar het proces waarbij beleidskeuzes worden vertaald van abstracte beleidsdocumenten en wetgeving naar concrete uitvoeringsinstructies voor de praktijk. Beleidsnota’s formuleren doelstellingen en visies, terwijl richtlijnen, omzendbrieven en interne procedures bepalen hoe deze keuzes effectief worden toegepast. Volgens LIPSKY, M. (2010) bevinden uitvoerende professionals, zoals sociaal werkers, zich in dit proces op het snijvlak tussen beleid en praktijk, waarbij zij voortdurend moeten omgaan met interpretatieruimte en tegenstrijdige verwachtingen.

Welvaartschauvinisme

Welvaartschauvinisme verwijst naar een discours waarin sociale bescherming steeds vaker wordt voorgesteld als voorwaardelijk en afhankelijk van gedrag, inzet of verdienste. In plaats van sociale rechten als universeel te benaderen, verschuift de nadruk naar controle,

activering en sanctionering (Cantillon & Van Lancker, 2013). Dit discours weerspiegelt zich in beleidscommunicatie die sterk focust op individuele verantwoordelijkheid en misbruikpreventie, waardoor sociale bijstand minder wordt voorgesteld als een recht en meer als een gunst die moet worden “verdiend”. Dergelijke communicatie kan bijdragen aan de stigmatisering van bijstandsgerechtigden, in het bijzonder jongvolwassenen, en plaatst sociaal werkers voor ethische spanningen in hun hulpverleningspraktijk (Kootstra, 2016). Zij worden hierdoor geconfronteerd met de spanning tussen het uitvoeren van beleid en het bewaken van een mensgerichte en niet-veroordelende benadering van cliënten.

Professioneel mandaat en overheidscommunicatie

Overheidscommunicatie verwijst naar de wijze worden beleidskeuzes en regelgeving worden overgebracht naar uitvoerende diensten en burgers via wetten, omzendbrieven en richtlijnen. In de voorbije tien jaar is de communicatie rond het leefloon een aanverwante maatregelen complexer en voorwaardelijker geworden. Beleidswijzigingen worden vaak ingevoerd terwijl uitvoeringsrichtlijnen nog onvolledig of laattijdig beschikbaar zijn, waardoor sociaal werkers geconfronteerd worden met onduidelijkheid in de toepassing ervan.

Binnen deze context handelen sociaal werkers vanuit hun **professioneel mandaat**: zij moeten beleid uitvoeren en tegelijkertijd instaan voor mensgerichte en begrijpelijke hulpverlening. Sociaal werkers fungeren als scharnier tussen overheid en cliënt en worden het aanspreekpunt voor beslissingen die jongvolwassenen vaak ervaren als streng, onduidelijk of sanctionerend.

Bij de toekenning en opvolging van het leefloon ontvangen jongvolwassenen verschillende formele brieven, onder meer met betrekking tot de aanvraag, de toekenning en wijzigingen die moeten worden voorgelegd aan het Bijzonder Comité voor de Sociale Dienst.

Deze brieven zijn doorgaans juridisch en administratief geformuleerd, waardoor de inhoud voor veel jongeren moeilijk te begrijpen is. In de praktijk leidde dit ertoe dat meerdere jongeren zich tot de sociaal werker richtten met vragen over de betekenis en gevolgen van deze communicatie.

Dit voorbeeld toont hoe het professioneel mandaat van sociaal werkers verder reikt dan louter administratieve uitvoering. Het omvat ook het duiden, vertalen en contextualiseren van beleidstaal, zodat jongeren inzicht krijgen in hun rechten en plichten en er ruimte blijft voor vertrouwen en begeleiding afgestemd op hun leefrealiteit.

Activeringsbeleid

Het activeringsbeleid is een beleidsbenadering die inzet op maatschappelijke en arbeidsparticipatie van personen in sociale bijstand. Deze benadering kreeg vanaf de jaren 1990 steeds meer gewicht binnen Europese welvaartsstaten en werd in België onder meer verankerd in het leefloonbeleid via instrumenten zoals het Geïndividualiseerd Project voor Maatschappelijke Integratie (GPMI).

Hoewel activering in theorie ondersteunend bedoeld is, wijzen sociaal werkers erop dat de praktijk steeds vaker gekenmerkt wordt door controle, opvolging en sanctionering. De communicatie rond activering wordt daarbij als dwingend ervaren, waardoor procedures soms zwaarder doorwegen dan de draagkracht en leefomstandigheden van jongvolwassenen. Dit heeft een directe impact op de hulpverleningsrelatie en het vertrouwen tussen sociaal werker en cliënt.

Waar beleid praktijk wordt

In de afgelopen tien jaar werd de Belgische sociale bijstand sterk beïnvloed door veranderingen in zowel sociaal beleid als overheidscommunicatie. Deze periode wordt gekenmerkt door een

intensivering van activeringsmaatregelen, een toename van voorwaarden en sanctioneringsmogelijkheden en een verdere standaardisering van procedures. Binnen het leefloonbeleid werd de nadruk steeds sterker gelegd op responsabilisering, opvolging en maatschappelijke integratie, onder meer via het Geïndividualiseerd Project voor Maatschappelijke Integratie (GPMI). Deze evoluties situeren zich binnen een bredere Europese tendens waarin sociale bescherming minder wordt voorgesteld als een onvoorwaardelijk recht en meer als een tijdelijk instrument gericht op zelfredzaamheid en participatie (Albertijn et al., 2021; Cantillon & Van Lancker, 2013).

Een centrale actor binnen deze ontwikkelingen is de POD Maatschappelijke Integratie (POD MI), die verantwoordelijk is voor het federale beleid inzake leefloon en maatschappelijke integratie. Via beleidsnota's, omzendbrieven en richtlijnen stuurt de POD MI niet alleen de juridische toepassing van regelgeving aan, maar ook de manier waarop sociale bijstand wordt gekaderd en begrepen. Overheidscommunicatie speelt hierin een sleutelrol. Beleidsmaatregelen worden niet alleen juridisch vastgelegd, maar ook discursief vormgegeven. Met een discursief kader wordt bedoeld dat beleid via taal en framing bepaalde waarden, verwachtingen en normen benadrukt, zoals verantwoordelijkheid, activering en wederkerigheid.

Vergelijking van oudere beleidsdocumenten met hedendaagse richtlijnen toont een duidelijke verschuiving: waar vroeger het recht op maatschappelijke dienstverlening centraal stond, ligt nu de nadruk op voorwaarden, opvolging en inzetbaarheid. Deze verandering in taalgebruik weerspiegelt een bredere beleidslogica waarin sociale bijstand steeds meer als **voorwaardelijk en tijdelijk** wordt voorgesteld (Albertijn et al., 2021).

Beleidslogica: efficiëntie, controle en activering

De dominante beleidslogica van de voorbije tien jaar kan worden samengevat in drie kernbegrippen: efficiëntie, controle en activering. Efficiëntie vertaalt zich in meetbare resultaten, indicatoren en uitgebreide rapportageverplichtingen, wat voor de diensten leidt tot een aanzienlijke toename van administratieve lasten. Controle manifesteert zich via strengere voorwaarden, intensievere opvolging en sanctioneringsmechanismen. Activering wordt daarbij voorgesteld als de primaire weg naar maatschappelijke integratie, maar krijgt in de praktijk vaak een verplichtend karakter dat loskomt van de draagkracht en leefwereld van cliënten (Stevens, 2023, para 7).

Maatschappelijk werkers worden het gezicht van beleid waar ze zelf nauwelijks inspraak in hebben. (Stevens, 2023, para. 4).

De POD MI verwacht van de lokale besturen dat zij toezien op de naleving van afspraken rond activering en beschikbaarheid. In de praktijk wordt dit zichtbaar bij jongvolwassenen die bijvoorbeeld meerdere brieven ontvangen rond de toekenning of herziening van het leefloon. Deze brieven bevatten vaak complexe juridische taal, waardoor jongeren niet volledig begrijpen wat er van hen wordt verwacht en sociaal werkers extra tijd moeten besteden aan uitleg en begeleiding.

Voor jongvolwassenen is deze beleidslogica bijzonder voelbaar. Zij bevinden zich vaak in een overgangsfase, met instabiele woon-, studie- of werksituaties, waardoor de focus op snelheid en output haaks kan staan op hun noden. Sociaal werkers merken dat veel cliënten, zeker jongeren met een migratieachtergrond of beperkte Nederlandse taalvaardigheid, moeite hebben met het begrijpen van procedures, brieven en regelgeving. Tijdens mijn stage bij de jongerendienst was het opvallend dat pas na de administratieve toekenning van het leefloon een echte vertrouwensband kon worden opgebouwd. Tot die tijd

fungeert de sociaal werker vooral als uitvoerder van beleid, verantwoordelijk voor correcte toepassing van regels en documenten.

Verwachtingen ten aanzien van de instanties en sociaal werkers

Binnen dit beleidskader worden de verwachtingen ten aanzien van publieke diensten steeds uitgebreider. Naast het bieden van financiële steun moeten zij activeren, controleren, rapporteren en responsabiliseren, terwijl hun wettelijk mandaat ongewijzigd blijft: het garanderen van het recht op een menswaardig bestaan. Voor sociaal werkers resulteert dit in een complex professioneel mandaat. Zij moeten loyaal zijn aan beleidsdoelstellingen en regelgeving, maar tegelijk nabij, ondersteunend en rechten verdedigend werken. Zoals Stevens (2023) aangeeft, voelen sociaal werkers zich hierdoor steeds vaker klemgezet tussen procedures en mensen. De stagecontext toonde aan dat dit spanningsveld vraagt om sterke communicatieve vaardigheden, ethische reflectie en professioneel oordeelskracht.

In de praktijk betekent dit concreet dat sociaal werkers brieven en beslissingen het beste kunnen uitleggen aan jongeren. Want vaak gaat anders de informatie verloren. Jongeren ontvangen bijvoorbeeld een brief met een aanvraag voor toekenning of elke verandering die moet worden voorgelegd aan het Bijzonder Comité. De taal in deze brieven is vaak complex, waardoor jongeren vaak met deze brief komen om extra uitleg te verkrijgen. Dit benadrukt de dagelijkse spanning tussen de uitvoering van beleid en het creëren van een humane, begrijpelijke en ondersteunende relatie met cliënten.

Sociaal werkers ervaren dat zij steeds vaker het uitvoerende gezicht vormen van beleidskeuzes die elders worden gemaakt, terwijl zij lokaal verantwoordelijk zijn voor de toepassing ervan. (Sociaal.Net, 2025).

Spanning tussen beleidsdoelen en realiteit

Sociaal werkers worden steeds vaker het uitvoerende gezicht van beleidskeuzes die elders worden gemaakt, terwijl zij lokaal de gevolgen moeten opvangen en uitleggen. Dit leidt tot rolconflicten en morele spanning, zeker wanneer cliënten met complexe leefsituaties en beperkte taalvaardigheid ondersteuning nodig hebben (Sociaal.net, 2025; Stevens, 2023). De spanning tussen beleidsdoelen en de dagelijkse realiteit vormt de kern van veel hedendaagse uitdagingen in het sociaal werk.

Lokale besturen moeten de gevolgen van federale beslissingen opvangen, zonder dat daar extra middelen of beleidsruimte tegenover staan (Sociaal.net, 2025). Procedures en voorwaarden domineren daardoor vaak het hulpverleningsproces, terwijl relationeel werken en het opbouwen van vertrouwen beperkt ruimte krijgen. Precies hier ontstaat de professionele handelingsruimte, waar sociaal werkers beleid contextualiseren, duiden en aanpassen aan de draagkracht en leefwereld van jongeren.

Lokale OCMW's moeten de gevolgen van federale beslissingen opvangen, zonder dat daar extra middelen of beleidsruimte tegenover staan. (Sociaal.net / VVSG).

Wie stuurt de hulpverlening: beleid of praktijk?

De invloed van overheidscommunicatie op de hulpverlening aan jongvolwassenen binnen de lokale overheidsinstantie ontstaat in een complex spanningsveld tussen politieke keuzes, organisatorische randvoorwaarden, professionele waarden en de leefwereld van cliënten. Overheidscommunicatie fungeert hierbij als scharnierpunt tussen beleid en praktijk en beïnvloedt rechtstreeks de hulpverleningsrelatie.

In de afgelopen tien jaar is het Belgisch sociaal beleid, onder aansturing van de federale overheid en de POD Maatschappelijke Integratie (POD MI), steeds sterker gericht op activering, efficiëntie en responsabilisering. Sociale bijstand wordt daarbij gepresenteerd als een tijdelijk instrument dat moet leiden tot arbeidsparticipatie. Deze beleidslogica sluit aan bij een neoliberale benadering waarin zelfredzaamheid centraal staat en sociale rechten nadrukkelijk worden gekoppeld aan verplichtingen. Overheidscommunicatie versterkt deze benadering door het gebruik van termen als “wederzijdse engagementen” en “actieve trajecten”. Stevens (2023) stelt dat activering hierdoor steeds vaker een verplicht karakter krijgt, waardoor sociale bijstand verschuift van een universeel recht naar een voorwaardelijk instrument.

Deze beleidskeuzes werken rechtstreeks door in de werking van lokale overheidsinstanties. Diensten moeten federale beslissingen vertalen naar procedures en opvolgingssysteem, vaak zonder bijkomende middelen. Dit leidt tot verhoogde administratieve lasten en tijdsdruk voor sociaal werkers, waardoor procedures soms primeren op relationeel werken (Sociaal.net, 2025). Sociaal werkers worden zo het uitvoerende gezicht van beleid waar zij weinig inspraak in hebben (Stevens, 2023).

Binnen deze context balanceren sociaal werkers voortdurend tussen hun professioneel mandaat om het recht op een menswaardig bestaan te waarborgen en de verplichting om beleidsregels strikt toe te passen. Tijdens de begeleiding van jongvolwassenen, bijvoorbeeld bij de toekenning en opvolging van het leefloon, ontvangen cliënten formele en juridisch geformuleerde communicatie die voor velen moeilijk te begrijpen is. Vooral jongeren met een migratieachtergrond of beperkte taalvaardigheid ervaren deze communicatie als ondoorzichtig, waardoor sociaal werkers een bemiddelende en vertalende rol opnemen.

Voor jongvolwassenen komt sociaal beleid vaak binnen via beslissingen en voorwaarden, eerder dan via dialoog. Wanneer verwachtingen als opgelegd worden ervaren en er weinig ruimte is voor maatwerk, kan dit leiden tot wantrouwen, stress of afhaken, wat de doelstellingen van activering en participatie onder druk zet (Stevens, 2023).

Wetenschappelijk onderzoek bevestigt dat een sterke nadruk op controle en verplichtende activering contraproductief kan zijn. Duurzame activering blijkt effectiever wanneer hulpverlening inzet op vertrouwen, relationeel werken en maatwerk (Cantillon & Van Lancker, 2013; Lipsky, 2010). Internationale studies tonen aan dat minder bureaucratische en meer relationele vormen van activeringsbeleid betere resultaten opleveren voor kwetsbare jongvolwassenen (Adamson & Brennan, 2016; Vilroxx & Jan, 2000).

Uitdaging voor het sociaal werk

De analyse van de voorbije tien jaar toont aan dat sociaal werkers binnen lokale overheidsinstantie steeds meer geconfronteerd worden met de gevolgen van een strenger, technischer en normatiever sociaal beleid. De toenemende nadruk op activering, controle en efficiëntie staat vaak haaks op de noden van jongvolwassenen, die vooral behoefte hebben aan duidelijkheid, vertrouwen en ondersteuning op maat (De Wilde, 2024).

De kern van de uitdaging ligt in het vertalen van beleid naar de leefwereld van jongeren. Sociaal werkers moeten complexe en soms stigmatiserende overheidscommunicatie begrijpelijk maken, terwijl hun handelingsruimte beperkt blijft door procedures en administratieve verplichtingen. Hierdoor komt mensgericht en relationeel werken onder druk te staan en dreigt begeleiding te verschuiven naar dossieropvolging.

Deze spanning wordt versterkt door federale en Vlaamse beleidsbeslissingen die leiden tot een grotere instroom van cliënten zonder structurele uitbreiding van middelen. Hoewel tijdelijk extra personeel of subsidies worden voorzien, blijven werkdruk, wachttijden en administratieve lasten toenemen. Lokale overheidsinstanties worden zo gedwongen om maatschappelijke noden op te vangen binnen bestaande structuren, wat relationeel en preventief werken bemoeilijkt (Sociaal.net).

Daarnaast botst het activeringsdiscours steeds vaker met de complexe realiteit van mensen in armoede. Activering wordt door cliënten regelmatig ervaren als voorwaardelijk en sanctionerend, zeker bij jongvolwassenen en mensen met een migratieachtergrond, die structureel oververtegenwoordigd zijn in armoede- en werkloosheidscijfers (Statbel). Het concept welvaartschauvinisme verduidelijkt hoe solidariteit steeds meer begrensd wordt op basis van vermeende verdienste of herkomst.

Binnen dit spanningsveld vervult signalering een cruciale rol. Via organisaties zoals de VVSG en via interne overlegstructuren verzamelen signalen uit de praktijk om structurele knelpunten zichtbaar te maken en beleidsaanpassingen te ondersteunen. Zo kunnen sociaal werkers, ondanks beperkte ruimte, bijdragen aan het verbinden van beleid, praktijk en de leefwereld van cliënten.

De centrale uitdaging voor het sociaal werk blijft hoe mensgericht en rechtvaardig te handelen binnen een kader dat steeds sterker inzet op controle en activering, zonder cliënten te reduceren tot dossiers. Relationeel werken, het versterken van cliëntenstemmen en actieve signalering vormen hierbij essentiële strategieën.

Conclusie

Het praktijkonderzoek bij lokale overheidsinstantie, binnen een specifieke afdeling gericht op jongvolwassenen, maakt duidelijk dat sociaal werkers voortdurend laveren tussen beleidsregels en de leefwereld van jongvolwassen cliënten. Overheidscommunicatie en beleidswijzigingen van de afgelopen tien jaar, gekenmerkt door strengere voorwaarden, activering en controle, hebben directe gevolgen voor de dagelijkse praktijk van sociaal werk. Sociaal werkers worden steeds vaker het uitvoerende en toelichtende gezicht van beleid dat elders wordt vastgesteld, terwijl ze tegelijkertijd een mensgerichte, ondersteunende relatie met jongeren moeten behouden.

Deze dubbele rol leidt tot structurele spanningen: jongeren ervaren beleidscommunicatie soms als complex, sanctionerend of ontoegankelijk, waardoor wantrouwen, stress of afhaken kan ontstaan. Voor sociaal werkers betekent dit dat zij naast administratieve taken ook de rol van vertaler, uitlegger en bemiddelaar op zich moeten nemen, waarbij zij voortdurend een balans zoeken tussen correct beleid uitvoeren en humane, contextgevoelige begeleiding bieden.

Het onderzoek benadrukt dat de uitdaging niet ligt in individuele tekortkomingen, maar in een structurele kloof tussen beleidsdoelen en praktijkrealiteit. Overheidscommunicatie fungeert als scharnierpunt: het vertaalt politieke keuzes naar de werkvloer en beïnvloedt rechtstreeks de hulpverleningsrelatie. Tegelijkertijd biedt dit spanningsveld ook mogelijkheden. Sociaal werkers kunnen via relationeel werken, maatwerk, kritische reflectie en actieve signalering van knelpunten zowel binnen de organisatie als richting beleidsmakers bijdragen aan een rechtvaardiger en effectiever sociaal beleid.

Kortom, het onderzoek toont aan dat sociaal werk binnen de lokale overheidsinstantie zich beweegt in een voortdurende onderhandeling tussen regels en mensen. De kernopgave is het creëren van ruimte voor

mensgerichte hulpverlening, ondanks de groeiende nadruk op efficiëntie, controle en activering. Dit vraagt niet alleen professionele vaardigheden en ethische oordeelskracht, maar ook een structurele erkenning van de complexiteit van sociaal werk als schakel tussen beleid en leefwereld.

Waarop dit artikel steunt

- 36% van belgische bevolking heeft buitenlandse achtergrond. (2025, 12 juni). <https://statbel.fgov.be>. <https://statbel.fgov.be/nl/themas/bevolking/structuur-van-debevolking/herkomst#:~:text=Diversiteit%20naar%20herkomst%20in%20België&text=Op%2001%2F01%2F2024%20was>
- 72,7% van de 20-64-jarigen aan het werk in het derde kwartaal van 2025. (2025, 25 december). <https://statbel.fgov.be>. <https://statbel.fgov.be/nl/themas/werk-opleiding/arbeidsmarkt/werkegelegenheid-en-werkloosheid#news>
- Albertijn, M., Janssens, S., Juridische Dienst/sociale activering, Werkgroep Sociale Activering (50 deelnemers) : studie 'PSA', Yildiz, F., Chatt, R., & Lesiw, A. (2021). Verslag. https://www.mi-is.be/sites/default/files/documents/verslag_wg_activering_7.1_2.2021.pdf
- Adamson, E., & Brennan, D. (2016). Return of the Nanny: Public Policy towards In-home Childcare in the UK, Canada and Australia. *Social Policy And Administration*, 51(7), 1386–1405. <https://doi.org/10.1111/spol.12250>
- Bex, H., POD Maatschappelijke Integratie, & Vyncke, F. (2025). Administratieve onderrichtingen betreffende het uniek jaarverslag - toegang tot de webapplicatie. https://www.mi-is.be/sites/default/files/documents/Omzendbrief%20toegang%20tot%20het%20uniek%20jaarverslag_0.pdf
- Brugge, O. (z.d.). Onze organisatie - OCMW Brugge. <https://werkenbij.ocmw-brugge.be/over-ocmw-brugge/onze-organisatie>
- **Cantillon, B., & Van Lancker, W.** (2013). *Solidariteit onder druk: De sociale bescherming in België*. Acco.
- Develtere, L. (2025, 5 december). Alle hens aan dek bij OCMW's nu duizenden langdurig werklozen hun uitkering verliezen. *Sociaal.Net*. <https://sociaal.net/achtergrond/alle-hens-aan-dek-bij-ocmws-nu-duizenden-langdurig-werklozen-hun-uitkering-verliezen/>
- Geen extra compensatie voor OCMW's voor leefloon na stopzetten inschakelingsuitkering? (2025, 12 april). *VVSG*. <https://www.vvsg.be/nieuwsoverzicht/geen-extra-compensatie-voor-ocmws-voor-leefloon-na-stopzetten>
- Geïndividualiseerd project voor maatschappelijke integratie (GPMI) | POD Maatschappelijke Integratie. (z.d.-b). <https://www.mi-is.be/nl/geindividualiseerd-project-voor-maatschappelijke-integratie-gpmi>
- Gielen, D. (z.d.). Brugge in zwart-wit [Foto]. *Denise Gielen Fotografie*. <https://www.denisegielen.nl/stedelijk/blackwhite/brugge-in-zwart-wit/>
- Hansen, S. (2025, 27 november). OCMW-maatschappelijk werker: 'Te vaak is er stilstand in plaats van vooruitgang'. *Sociaal.Net*. <https://sociaal.net/opinie/ocmw-maatschappelijk-werker-te-vaak-is-er-stilstand-in-plaats-van-voortgang/>
- Leefloon (LL) per gemeente. (z.d.). https://stat.mi-is.be/nl/dashboard/ris_cities?menu=map
- Leefloners (LL) per 1.000 inwoners – 18-24 jaar. (z.d.) https://stat.miis.be/nl/dashboard/ris_18_24?menu=map
- LIPSKY, M. (2010). *Street-Level Bureaucracy*, 30th Ann. Ed.: Dilemmas of the Individual in Public Service. Russell Sage Foundation. <http://www.jstor.org/stable/10.7758/9781610446631>
- Nams, B. (2025b, december 2). OCMW's onder druk: 'Blijft recht op menswaardig bestaan overeind?' *Sociaal.Net*. <https://sociaal.net/opinie/ocmws-onder-druk-blijft-recht-op-menswaardig-bestaan->

[overeind/?utm_campaign=8162207db7-2025_12_02_OCMW-bemiddeling-jeugdhulp&utm_term=0_-75dcc169ab-297745557](https://www.vlaanderen.be/intern/beleid-en-regelgeving/regelgeving/omzendbrieven-vlaamse-regering)

- Omzendbrieven Vlaamse regering. (z.d.). Vlaanderen.be. <https://www.vlaanderen.be/intern/beleid-en-regelgeving/regelgeving/omzendbrieven-vlaamse-regering>
- Over de VVSG. (z.d.). VVSG. https://www.vvsg.be/over-de-vvsg?_gl=1*1ab0m8k*_up*MQ.*_ga*NTkwMjcyNDMwLjE3Njk2OTQ2MDk.*_ga_181E9BZ8PR*cze3Njk2OTQ2MDgkbzEkZzAkdDE3Njk2OTQ2MjAkajQ4JGwwJGgw*_ga_43NGK32P3K*cze3Njk2OTQ2MDgkbzEkZzAkdDE3Njk2OTQ2MjAkajQ4JGwwJGgw
- | POD Maatschappelijke integratie. (z.d.). <https://www.mi-is.be/nl/over-pod-mi>
- Schuermans, G. (2024, 2 december). Welvaartschauvinisme: sociale rechten enkel voor de 'eigen' mensen? Sociaal.Net. <https://sociaal.net/achtergrond/welvaartschauvinisme-gianna-maria-eick/>
- Sociale Activering, tussen actief burgerschap en betaalde arbeid (in het Nederlands) | POD Maatschappelijke Integratie. (z.d.). <https://www.mi-is.be/nl/studies-publicaties-statistieken/sociale-activering-tussen-actief-burgerschap-en-betaalde-arbeid-het>
- Sociale bijstand - Leefloon en equivalent leefloon. (z.d.). Vlaanderen.be. <https://www.vlaanderen.be/statistiek-vlaanderen/inkomen-en-armoede/sociale-bijstand-leefloon-en-equivalent-leefloon>
- Vitrocx, J., & Jan, D. S. (2000b, januari 27). Belgian social policy inspired by new active welfare state approach. Eurofound. <https://www.eurofound.europa.eu/en/publications/all/belgian-social-policy-inspired-new-active-welfare-state-approach>
- Vvsg. (z.d.). VVSG brieft wekelijks de pers over impact beperking werkloosheid op OCMW's.

BelgaShare.be. <https://belgashare.be/nl/newsrooms/437/press-releases/14547/>

- Wet betreffende de openbare centra voor maatschappelijk welzijn. (z.d.). <https://codex.vlaanderen.be/Portals/Codex/documenten/1003942.html>

ChatGPT werd gebruikt voor spellings- en taalfouten uit de tekst te halen.